
ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ ТА ПЕДАГОГІКА. ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 378.046.4:[351.743:796]

Бабенко Вадим Григорович,
кандидат педагогічних наук, доцент
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-5149-8705
Пампура Ігор Іванович,
старший науковий співробітник
ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-7202-1391

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ДО ОКРЕМИХ ТАКТИЧНИХ І СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАХОДІВ, ЯКІ ПРОВОДИТЬ НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ

Розглядаються особливості психолого-педагогічної підготовки персоналу до окремих тактичних і спеціальних заходів, які проводить Національна поліція України. Проводиться вивчення особливостей розроблення нових або вдосконалення наявних психолого-педагогічних форм, методів і засобів підготовки до проведення як індивідуально-колективних спеціальних заходів поліції, так і заходів, що проводяться у тісній взаємодії з іншими силовими й правоохоронними відомствами, а також запропоновано певні шляхи (інструментарій) їх оптимізації.

Ключові слова: тактичні й спеціальні заходи, Національна поліція України, психолого-педагогічна підготовка, службова діяльність, стійкість, підготовленість, готовність.

У службовій діяльності працівників правоохоронних та мілітаризованих сил останнім часом доволі часто виникає необхідність застосування чітко визначених заходів примусу. Зазвичай їхні дії, вид та інтенсивність залежать від характеру скоюваних правопорушень, наявності реальних факторів ризику, існуючих небезпек, стану оперативної обстановки, а також професійно-психологічної підготовленості й готовності персоналу до дій в екстремальних ситуаціях невизначеної спрямованості.

На жаль, ураховуючи сьогоденні реалії, в роботі сучасного поліцейського чітко прослідковується недостатній рівень загальної індивідуальної підготовленості до діяльності в складних умовах. Водночас нове, незвичне й нехарактерне в загальній тактиці дій поліції, відсутність конкретних, суто специфічних знань,

© Babenko Vadym, Pampura Ihor, 2020

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2020.1\(47\).36](https://doi.org/10.36486/np.2020.1(47).36)

Issue 1(47) 2020

<http://naukaipravoohorona.com/>

умінь та практичних навичок, недооцінка чи переоцінка небезпек у критичних ситуаціях, промахи й помилки дуже часто призводять до тяжких і негативних наслідків.

Крім того, події останніх років демонструють нам те, що результативність як поліцейських, так і загалом спеціальних, військових чи спільних операцій та заходів щодо припинення будь-яких правопорушень і злочинних проявів безпосередньо залежить від індивідуальної та колективної злагоженості, високих морально-вольових якостей, відмінної тактичної, вогневої, фізичної, домедичної підготовленості та психологічної готовності задіяного особового складу, його умілих, досконалих і впевнених дій у різних перипетіях доволі непростой оперативно-службової діяльності.

Проте невблаганна історія майже кожного дня переконливо доводить нам той факт, що сучасному поліцейському давно вже замало суто фахової підготовки, оскільки міжрегіональний і територіальний принцип завдань, які виконуються, демонструє варіативну різницю їх виконання, що ускладнюється істотним впливом поточних соціальних, поліцейських та воєнізованих процесів і явищ. Також слід відзначити, що обсяги, наявність і застосування останніми роками холодної та вогнепальної зброї, вибухівки та боєприпасів “певними” категоріями громадян перетворюють звичні поліцейські “перевірки й відпрацювання” на райони масштабних бойових дій.

Багато вітчизняних і зарубіжних учених присвятили свої праці цій тематиці. На перший погляд, означені проблеми ніколи не залишалися без належної уваги, однак протягом останніх двох років було з'ясовано, що питання забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, а також загальних і специфічних аспектів підготовленості й готовності спеціально призначеного для цього мілітаризованого та поліцейського персоналу відображене в дослідженнях переважно лише вчених-правоохоронців. До того ж, зважаючи на сучасні процеси трансформаційних змін суспільства та реформування багатьох державних інституцій (що вже достатньо далеко вийшли за межі раніше проведених наукових робіт і досягнутих здобутків), постає ціла низка додаткових завдань і проблем, які потребують інноваційного розроблення, апробації, впровадження та, за необхідності, відповідного редагування чи регулювання.

Саме тому, враховуючи важливість зазначеного вище, метою нашого дослідження є вивчення особливостей розроблення нових або вдосконалення наявних психолого-педагогічних форм, методів і засобів підготовки до проведення як індивідуально-колективних спеціальних заходів поліції, так і заходів, що проводяться в тісній взаємодії з іншими силовими й правоохоронними відомствами, а також запропонувати певні шляхи (інструментарій) їх оптимізації.

На основі зазначеного можна сформулювати основні завдання дослідження, які полягають у визначенні й напрацюванні напрямів і пропозицій щодо вдосконалення специфіки й особливостей підготовки особового складу органів та підрозділів Національної поліції України до проведення спеціальних заходів, а також у розробленні психолого-педагогічних і методичних порад або рекомендацій щодо послаблення впливу негативних, фізичних і психотравмуючих факторів під час виконання професійних обов'язків.

Сутністю психолого-педагогічної підготовки поліцейських до участі в тактичних та спеціальних заходах є підвищення загальної стійкості, підготовленості й готовності, а також опанування і вдосконалення вміння перетворювати фактори незнайомих або небезпечних дій правопорушників у добре вивчені, треновані й відпрацьовані, підпорядковані, контрольовані та керовані ситуації. Саме тому ми вважаємо, що під час організації підготовки та проведення тактичних і спеціальних заходів основними завданнями загальної професійної підготовки поліцейського особового складу мають бути [5, с. 12–30]:

- постійне підвищення рівня особистісної підготовленості та готовності до успішного виконання поставлених завдань;

- підвищення психоемоційної стійкості до різних екстремальних стресових впливів, їх профілактика, сприяння успішній професійній адаптації з урахуванням специфіки та умов службової діяльності;

- забезпечення і збереження психологічного та фізичного здоров'я особового складу, розвиток і зміцнення індивідуальної впевненості, сміливості, рішучості й здатності діяти у складних умовах оперативної обстановки з урахуванням необхідної обережності;

- розвиток управлінських якостей керівного персоналу;

- формування позитивної мотивації до службової діяльності;

- загальне, цільове або вибіркоче злагодження задіяних органів та підрозділів, покращення всебічної взаємодії між працівниками поліції та їх групами, об'єднаними за призначенням і завданнями, тощо.

Крім того, слід звернути увагу, що під час цільової підготовки до тактичних і спеціальних заходів (а також під час їх організації та проведення) виокремлюються певні психолого-педагогічні закономірності й особливості. Так, наприклад, під час самого штурму чи стрімкої атаки у належно підготовленого й тренованого, забезпеченого й готового до дій позитивно мотивованого поліцейського персоналу мають: 1) виникати стійкі відчуття особистої безпеки та захищеності, повністю й свідомо контрольовані азарт і збудження; 2) зникати дезорганізуючі страхи та побоювання; 3) мобілізуватися й посилюватися воля, почуття впевненості, власної правоти, справедливості та відповідальності за свої, законом визначені, дії тощо.

Урахування психолого-педагогічних особливостей тактичних і спеціальних дій під час захисних, охоронних чи оборонних заходів теж є важливою передумовою досягнення успіху. Попередні дослідження показали, що переважною більшістю підготовленого, однак немотивованого чи слабо мотивованого особового складу, перехід від активної до пасивної фази може сприйматися як: тимчасова втрата ініціативи, що була проявлена раніше; нівелювання результатів нещодавно здобутої або вже наявної переваги; послаблення віри у свою правоту, непереможність або доцільність проведення певного заходу взагалі [3; 4; 6].

Водночас поступово або різко може зростати невпевненість, яка породжує неспроможність належного реагування і тривожність, що призведе до появи розгубленості, розтренованості, роздратованості, конфліктності й т. ін. У комплексі все це поступово збільшуватиме і так надзвичайно високу психоемоційну напруженість будь-якого, навіть найменшого, фізичного чи збройного протистояння.

Також через довготривале перебування в режимі небезпеки чи загрози, часткового або повного обмеження та напруженого очікування, серед особового складу можуть поступово зростати й посилюватися інші негативні стани: занепокоєність, страх, афект, фрустрація, паніка, байдужість, втрата відчуття небезпеки тощо. Саме тому психолого-педагогічний супровід щодо забезпечення поліцейських тактичних дій та спеціальних заходів повинен мати конкретні, чітко визначені завдання, форми, методи і засоби впливу на персонал із метою подолання наведених вище та інших негативних станів як самостійно, так і за участю відповідних фахівців [4; 5; 7].

У цьому випадку одним із найбільш дієвих засобів позитивного впливу на кожного поліцейського є спільне проведення організованих підбадьорюючих заходів у складі всього колективу (крім задіяної, резервної або чергової групи). Це може бути, наприклад, якась бесіда, нарада, чистка зброї, прослуховування радіо або перегляд телепередач, комплексне заняття, тренування позитивного ігрового характеру щодо відпрацювання певного елемента чи завдання введеного в дію оперативного плану, інші різноманітні ситуаційні тренінги тощо.

Наразі специфіка проведення тактичних і спеціальних заходів у мегаполісі чи малому населеному пункті, районі, у великому будинку чи в межах малометражної квартири має комплексний характер і завжди вимагає від поліцейських відмінних знань, умінь та навичок діяти індивідуально чи колективно, обдуманно й оптимально економно, часто віддалено від основних сил, як у “парах”, “трійках”, “п’ятірках”, так і у складі інших груп визначеного бойового порядку. При цьому слід обов’язково враховувати, що надзвичайно складний режим, загроза та одноманітність постійного проведення активних поліцейських заходів у населених пунктах дуже швидко фізично, психологічно й морально втомлюють навіть добре підготовлений і досвідчений особовий склад.

Системні дослідження, які були проаналізовані за цим напрямом (війни й спеціальні операції в Афганістані, Нагірному Карабаху, Чеченській Республіці, Іраку, Сирії, Сомалі тощо), свідчать що на 4–9 день безперервної участі в таких заходах, на фоні поступово або раптово зростаючих ознак фізичної та психологічної втоми, на зміну так званому “Комплексу Рембо” (заряджена зброя в руках без використання ремня, бандана на голові замість форменої кепки чи шолому, відірвані рукава мундиру або бронежилет на голе тіло, обвіс із гранатами на поясі чи розвантажувальному жилеті, величезний тактичний ніж і темні окуляри, показна сміливість, яка часто межує з бравадою, виправданим чи не виправданим ризиком тощо) невблаганно й обов’язково, одночасно або нарізно приходить розуміння сутності обережності (з виникненням відповідного свідомого й підсвідомого відчуття), усвідомлення законності й необхідності цілеспрямованої узгодженої індивідуально-колективної діяльності [1; 3; 4; 7].

Ті ж самі дослідження, узагальнений і особистий досвід переконливо доводять, що переважна більшість середньо підготовленого особового складу більш-менш нормально освоюється за 3–5 діб, повністю адаптується лише через 10–20 діб після початку участі в постійних активних тактичних або спеціальних заходах. А вже після 35–45 діб безперервних вогневих зіткнень через постійне відчуття небезпеки та ризику, недостатність чи відсутність нормального відпочинку й процесів

відновлення може наступати індивідуально-особистісне виснаження моральних, духовних та фізичних сил середнього чи вираженого ступеня [3, с. 76–108; 4, с. 111–113]. Саме тому відповідно до індивідуальних психофізіологічних можливостей у деякої частини особового складу можуть виникати стрес (у т.ч. і бойовий стрес) [4, с. 113–115], дезадаптація та інші розлади [7, с. 12–18]. Також багатьма фахівцями поліцейського та військового профілю (педагогами, психологами та фізіологами) й у різний час було відзначено, що виснаження духовних та фізичних сил через постійні прояви небезпеки, загрози життю й фізичному здоров'ю під час бойових дій або активних спеціальних заходів відбувається набагато швидше, аніж зазвичай, а процеси відновлення, навпаки, важчі і тривають набагато довше [1; 3; 4; 5; 7].

Водночас особливого значення набуває ситуація, коли поліцейський за якихось внутрішніх чи зовнішніх обставин не може повністю контролювати й регулювати свій психічний стан. Тоді його дії можуть призвести до негативних, а інколи й тяжких наслідків як для нього самого, так і для оточення. Неспроможність контролювати свої відчуття й емоції (хай навіть тимчасова) знижує соціальну й психолого-педагогічну адаптованість особистості до наявної ситуації і є серйозною перешкодою в реалізації багатьох її професійних компетенцій під час виконання поставлених завдань.

Як правило, напередодні, під час загальної організації й підготовки, для активізації психологічних якостей, необхідних для успішного й безпечного проведення спеціальних заходів у населеному пункті, на вулиці, в будинку, квартирі чи інших місцях, найбільш доцільно використовувати відповідно підібрану, пристосовану та підготовлену для цього навчально-тренувальну матеріально-технічну базу (тактичні полігони, психологічні смуги перешкод, засоби індивідуального захисту, відповідне спорядження та обладнання, масогабаритні чи імітаційні макети зброї, холості патрони, мішені, гази, дими, піротехнічні, транспортні, технічні, інженерні, бричерні та інші засоби), тобто весь той арсенал, який, можливо, буде застосовуватися чи використовуватися саме в цьому заході [1; 2].

Також неабияку роль у системі організації й підготовки персоналу відіграє імітація різних ситуацій оперативно-службової діяльності. Існує правило, що чим більше схожого й реалістичного в навчанні, тим ефективнішим та успішнішим буде результат виконання обов'язків служби. Крім того, під час практичного відпрацювання особовий склад має ознайомитись і за можливості відчути переважну більшість зі спектру впливів, характерних для певної обстановки (зорових, слухових, нюхових, смакових, температурних, тактильних тощо), навчитися правильно і адекватно реагувати на їх виникнення.

Якщо більш уважно придивитися до правильно організованого навчально-тренувального процесу поліцейського, то ми побачимо важливість зосередження уваги як на основних засобах навчання, так і на його змістовному наповненні (мета, завдання, мотиви, прагнення, спрямування), що має бути сформовано відповідно до особистісної компетенції та наявних професійних стандартів, які забезпечують успішне й безпечне вирішення завдань поліцейської служби [6].

Загалом підготовка, організація й імітація реальних ситуацій – це психолого-педагогічний процес створення (відтворення) реальної моделі чи шаблону того

середовища, в якому може опинитися працівник поліції. Максимальне наближення професійно-психологічного навчання до умов нинішньої оперативно-службової діяльності – це один із найважливіших складників успішного формування професійної психолого-педагогічної підготовленості та готовності поліцейського.

Попереднє усвідомлення змісту оперативно-службової діяльності під час проведення підготовки до участі в конкретних тактичних і спеціальних заходах дозволить керівнику органу чи підрозділу поліції визначити, оцінити й передбачити:

рівень і стан всебічної підготовленості й готовності кожної особистості/ поліцейського для виконання тих або інших завдань;

які професійні й особистісні якості повинен мати працівник поліції щодо успішного виконання особисто йому поставленого завдання;

як послабити вплив негативних, фізичних і психотравмуючих факторів під час виконання професійних обов'язків.

Подальші наші дослідження будуть спрямовані на розроблення наочних структурно-логічних схем окремих елементів індивідуально-колективних дій та загальної роботи керівника заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Варганов В.П.* Учебные центры, объекты и оборудование для стрелковой и тактико-специальной подготовки спецподразделений: учеб. пособие. Киев, 2004. 160 с.
2. *Вербенський М.Г., Криволапчук В.О., Проценко Т.О.* Окремі технічні засоби військових спецпідрозділів та спецпідрозділів правоохоронних органів: види, класифікація, та правове забезпечення: навч.-довідк. посібник. Київ: ДНДІ МВС України; Харків: Мачулін, 2016. 310 с.
3. Підрозділи спеціального призначення та їх спеціальні операції: історія, розвиток, заходи, досвід / Курило В.І. та ін. Київ: МП Леся, 2015. 232 с.
4. Методичні рекомендації щодо проведення психологічної підготовки особового складу Збройних Сил України. Київ: ГШ та ГУРОС ЗСУ, 2012. 398 с.
5. Психолого-педагогічні особливості підготовки поліцейського до застосування заходів фізичного впливу: навч.-метод. посіб. / В.П. Остапович та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф. В.О. Криволапчука. Київ: Видавництво Людмила, 2018. 168 с.
6. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України: наказ МВС України від 26.01.2016 № 50.
7. Остапович В.П., Бабенко В.Г., Кирієнко Л.А. Психологічна та фізична готовність особистості до дій в екстремальних ситуаціях: практ. посібник; за ред. д-ра юрид. наук, проф. В.О. Криволапчука. Київ: ДНДІ МВС України, 2016. 84 с.

REFERENCES

1. *Varganov V.P.* (2004) *Uchebnye tsentry, obiekty i oborudovanie dlia strelkovoï i taktiko-spetsialnoi podgotovki specpodrazdelenii: ucheb. posobie.* "Training centers, facilities and equipment for shooting and tactical and special training of special forces: a training manual". Kyiv. 160 p. [in Russian].
2. *Verbenskyi M.H., Kryvolapchuk V.O., Protsenko T.O.* (2016) *Okremi tehnicni zasobi viiskovykh spetspidrozdiliv ta spetspidrozdiliv pravoohoronnykh orhaniv: vydy, klasifikatsiia, ta pravove zabezpechennia: navch.-dovidk. posibnik.* "Separate technical means of military special forces and special forces of law enforcement agencies: types, classification, and legal support: training manual". Kyiv: DNDI MVS Ukraine; Harkiv: Machulin. 310 p. [in Ukrainian].
3. *Pidrozdily spetsialnoho pryznachennia ta ih spetsialni operatsii: istoriia, rozvitok, zahodi, dosvid.* "Special-purpose units and their special operations: history, development, activities, experience / Kurilo V.I. etc". Kyiv: MP Lesia, 2015. 232 p. [in Ukrainian].

4. Metodichni rekomendatsii shhodo provedennia psiholohichnoi pidhotovky osobovoho skladu Zbroinih Syl Ukrainy. "Methodological recommendations for conducting psychological training of the personnel of the Armed Forces of Ukraine". Kyiv: GS and GURS of the Armed Forces, 2012. 398 p. [in Ukrainian].

5. Psiholoho-pedahohichni osoblivosti pidhotovki politseiskoho do zastosuvannia zahodiv fizychnoho vplyvu: navch.-metod. posib. "Psychological and pedagogical features of the police officer's preparation for the application of physical influence measures": teaching manual/V.P.Ostapovych etc.; Ed. Doctor of Jurid. Sciences, Prof. V.O. Kryvolapchuk. Kyiv: Vidavnytstvo Liudmyla, 2018. 168 p. [in Ukrainian].

6. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro orhanizatsiu sluzhbovoi pidhotovky pratsivnikov Natsionalnoi politsii Ukrainy: nakaz MVS Ukrainy vid 26.01.2016 № 50. "On approval of the Regulation on the organization of official training of employees of the National Police of Ukraine": Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine from January 26, 2016, No. 50 [in Ukrainian].
Ostapovych V.P., Babenko V.H, Kiriienko L.A. (2016) Psiholohichna ta fizychna hotovnist osobystosti do dii v ekstremalnih situatsiiah: prakt. posibnyk. "Psychological and physical readiness of the individual to act in extreme situations: Pract. manual"; Ed. Doctor of Jurid. Sciences, Full Prof. V.O. Kryvolapchuk. Kyiv. 84 p. [in Ukrainian].

UDC 378.046.4:[351.743:796]

Babenko Vadym,Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Kyiv, Ukraine

ORCID ID 0000-0002-5149-8705

Pampura Ihor,Senior Researcher,
State Research Institute MIA Ukraine,
Kyiv, Ukraine

ORCID ID 0000-0002-7202-1391

FEATURES OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL TRAINING FOR INDIVIDUAL TACTICAL AND SPECIAL EVENTS CONDUCTED BY THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE

The article discusses the features of psychological and pedagogical training for individual tactical and special events conducted by the National Police of Ukraine. It has been found that awareness of the content of their activities in specific situations will allow the head of a police body or unit to identify, evaluate and envisage a number of opportunities that will positively influence their result, as well as how to weaken the influence of negative, physical and psycho-traumatic factors while performing professional duties.

Also, a significant role in the organization and training of personnel plays an imitation of different situations of operational-service activities. There is a rule: if the more similar and realistic training – than more effective and successful the result of the performance of the duties of the service. In addition, during practical training, the personnel should familiarize themselves and, if possible, feel the majority of the range of influences that are characteristic of a particular situation.

© Babenko Vadym, Pampura Ihor, 2020

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2020.1\(47\).36](https://doi.org/10.36486/np.2020.1(47).36)

Issue 1(47) 2020

<http://naukaipravohorona.com/>

Due to the long-term danger or threat, partial or complete restriction and intense waiting, among personnel may gradually increase and increase other negative conditions: worry, fear, affect, frustration, panic, indifference, loss of sense of danger. That is why the psychological-pedagogical support for the provision of police tactical actions and special measures should have concrete, clearly defined tasks, forms, methods and means of influence on personnel in order to overcome the above and other negative conditions, both on their own and with the participation of the relevant specialists.

One of the most effective means of positive influence on each policeman is the joint conduction of organized encouraging events among the entire staff. This may be, for example, some sort of conversation, meeting, weapon cleaning, radio listening or TV viewing, a comprehensive training session, a positive game-based training on working out a specific element or the task of the operational plan, other various situational trainings, etc.

Keywords: tactical and special events, National Police of Ukraine, psychological and pedagogical training, service activities.

Отримано 17.02.2020